

4
T414

Володимир Тимощевський.

Мова і національність.

1912.

ЧЕРНІВЦІ.

КОМІСИНЕ ВИДАНО КНИГАРНІ С. РАВХА.

КАРНА І. ВІЛЄРА, РИНОК Ч. 4.

1 P.

70505

522

4

T414

Спец. фонд

ВОЛОДИМИР ТИМОШЕВСЬКИЙ.

Мова і національність.

75197 28409
76151

2020
Державна історична
бібліотека УРСР

p

07

1912.

ЧЕРНІВЦІ.

ДРУКАРНЯ І. ВІЛЛЕРА, РИНОК Ч. 4.

25

О Г Л А В.

Мова і національність.

I розділ.

Передмова.

Фізіологія мови. Мова органічно звязана з психофізичною структурою тієї або іншої нації.

Мова і національний тип — обопільно залежні.

Мова підлягає процесу економізації сил; національні мови, як наслідок сего процесу.

Акцент; роль спадковости в мові.

Фізіологічні умови при усвоєні чужої мови.

Спадковість — в обороні індивідуальности.

Економічне значіне національної мови.

II розділ.

Нація українська. Денаціоналізаційні заходи коло українського народу. Український націоналізм — і російська (великоруська нація). Денаціоналізація понижує духовний рівень і руйнує матеріальний добробут.

Субективізм, або індивідуалізація концептів. Субективізм в познанні дійсности. Автоморфізм в поняттях. Психологічний ґрунт в тенденції утвореня держави в національних межах.

Усвоєне чужої мови чи має рацію?

Насильне прищеплюване чужої мови утворює псіхічний тиск і провадить націю до регресу.

Post-scriptum.

III розділ.

Незмішване націй. Романська мова. Німецька мова. Англійська мова. Закон еволюції мов.

Незмішване націй. Причини економічні. Українські міста. Мішані шлюби посеред інтелігенції і робітників. Мішані шлюби серед селянства. Як стоїть справа мішаних шлюбів тепер на Україні і на Заході.

Мішані шлюби з погляду біологічного. Передмова. Прогрес і індивідуальність. Національна індивідуальність виробляється пристосуванем до умов життя і через те вона, як і взагалі індивідуальність є необхідною умовою життя.

Ідейна несталість метиса (індивідів од помішання рас націй). Природа метиса — дуже нестала і не тримає своїх окремих рис в потомстві. Будучина — за чистими націями.

Нації пануючі і зневолені. Їх теоретики.

Мова і національність.

Передмова.

Кожда мова органічно виростає, утворюється і удосконалюється однією нацією, іменно тією, для якої вона є рідною мовою, органічним додатком до її психофізичної організації. Мова виростає органічно, йдучи в своїм розвитку паралельно еволюції духовної природи нації, паралельно її поступу.

Ще ми досі не бачили прикладу, щоб нація, кинувши рідну мову, засвоїла чужу мову, як рідну, щоб вона її розвивала і удосконалювала; чужа мова стає навіки чужою.

Англійською мовою каже пів людности усього світа, алеж розвиває і удосконалює англійську мову тільки англійська нація. Теж можна сказати про французьку, німецьку та інші культурні мови.

Чехи, словінці, венгри, хорвати та інші, в перших фазах свого поневолення прийняли німецьку мову, мову своїх переможців, алеж вони не проявляли ніякого духовного життя, вони спали духовно (і через те пробували в найтяжчому економічному стані) до того часу, поки не звернулись до своїх рідних мов.

І тут ми бачимо дуже навчаючі річі: нації, що не подавали ніяких ознаків на поступуване, які служили висвітнім прикладом темних і нездатних до висшої культури взагалі, звернувшись до рідних мов, стали відживати; довго спиняемий духовний процес, попавши в нормальні умови, коли усунулись причини, що його спиняли, прибрав незвичайно швидкий темп.

Нації, звернувшись до рідних мов, почали робити массу геніїв та талантів. З'явились нові літератури : чеська, мадьярська, румунська, сербська, норвежська, фінляндська*), фламандська, українська та інші.

Усі ці літератури — дуже молоді : майже ані одна з всіх перелічених літератур не сягає у XVIII вік, усі вони суть продуктом XIX віку. Цим літературам ніколи не появляться, цим народностям ніколи не зрівнятися з іншими по культурі, колиб ці народности не звернулись до рідних мов, не стали націоналістичними. Борьба за рідну мову і школу — храм її, піднесла темні, некультурні маси зневоленних народів до рівня культурних націй, що панують власне завдяки своїй культурности. Зневолені народи утворили свої культури і мови і наздоганяють пануючі нації давньої культури в духовнім розвитку.

Тезу, що чужа мова не розвивається і не удосконалюється в устах нації, що її прийняла замість рідної, найбільш підтверає історія класичних мов : грецької та латинської.

Протягом середніх і значної частини нових віків ці мови уживались інтелігентними класами усіх культурних націй, уживались для учених творів, в церкві і навіть в щоденних відносинах. Алеж чи хоч трохи ці мови удосконалились, чи хоч трохи відійшли вони від того стану, в яким ці мови залишили греки та римляне? — Ні, мови залишилися у незмінному стані. Проте, колиб струмень інших народів не зруйнував латинської та грецької держав, не знищив ці нації, колиб вони

---

*) Фінська література — дуже молода, вона почалась с 1850 року ; до сего часу тут панувала шведська мова і культура. Економічне становище Фінів було подібне до сучасного українського ; уся фінська нація була — безправний хліборобний пролетаріят. Звернувшись до рідної мови, Фін почув в собі людину, почав боротись і за свої економічні інтереси, і зараз фінська нація панує в Фінляндії, а її мова із мужицької, що уживалась тільки по селах, тай то калічена на шведський кшталт, стала культурною, має богату прессу і літератури, стала мовою державно-фінляндскою.

Хто докладно хоче ознайомитись з фінляндським питанням, подаємо джерела : Danielson „Die Vereinigung Finlands mit dem Russischen Reich“.

Topelius. „Aus Finland“.

Michelin. „Das Staatsrecht von Finnland“.

жили до сего часу, то ці мови розвивалисьби, поступували, як розвивалась би духовна природа у цих націй, рівнобічно тому, як ширився би світогляд їх.

Але в устах чужих націй ці мови залишилися у незмінному стані: бо кожда мова не може розвиватися в устах чужої для неї нації. Це й було причиною, що культурні народи Захода кинули класичні мови, як мови інтелігентного класу. Народи ці росли духовно все вище і вище, а мова латинська або грецька, яку уживав інтелігентний клас, лишалась у незмінному стані; врешті духовний рівень народів став о-стільки високий, що класичні мови уже стали нездатні для них, вони (мови) стали вузькими і мідкими для широкої і глибокої народної мислі. Високий духовний рівень ставив до класичних мов такі вимоги, яким вони не могли вгонобити. Класичні мови уже стали спиняти духовний розвій тіх націй, інтелігентний клас котрих ці мови уживав, і народности (власне їх інтелігентні і активні класи) починають кидати класичні мови і звертатись до мови рідної. (Німці*), англійці, французи, мадяри.) Алеж занедбане рідної мови протягом довгих часів мало свої наслідки: мови були в примітивному стані, бо їх уживали тільки низші і темні верстви (класи).

Але не зважаючи на те, рідні мови почали швидко розвиватись і наздогнали по ступіні своєї досконалости духовний розвій націй. Та мова, яка є органічною — розвилась, розвивається і розвиватиметься, поки розвиватиметься її нація.

От-тут ми і бачимо колоссальний подем (піднесене) цих націй (англійської та німецької), коли вони, позбувшись класичних мов та схоластичної школи, де ці мови панували, почали плекати рідну мову в школах та літературі. Раптом з'явилася масса геніїв, талантів в області літератури і науки, геніїв, яких не давали середні віки з панованем схоластичної школи і любих для неї класичних мов.

І протягом, головним чином, XIX столітя (для Англії XVIII—XIX в. в.) вирости колоссальні і найбогатші літератури:

*) Першу половину XIX столітя більшість культурних націй уживала французьку мову — і кинула її. До XV віку англичане уживали норманську мову і кинули її для рідної.

англійська, французька, німецька. І тепер ані оден член цих культурних націй не тільки не скаже, але і не помислить, що поступ цих націй можливий без національної мови і культури.

Ці культурні мови, що в часи панованя класичних мов уживались тільки темними, нижшими верствами і через те були примітивні і нерозвиті, тепер досягли пишного розвитку, сили і суспільного значіння, утискають інші мови, слабші, нерозвиті. В Австрії німецька мова утискає чеську, словінську, моравську, а венгерська мова, яку колись гнобила мова німецька, тепер теж в свою чергу гнобить мову українську, румунську, а польська мова в Галичині — українську. Французька мова утискає бретонську, провансальську і усі свої діалекти. В Росії мова росіян, що до царя Петра I утискувалась славенською, (а після Петра I — французькою) тепер, вибившись на свободу і досягши розвитку, утискає мови: українську, білоруську, литовську, польську, молдавську та інші.

Але тепер майже усі зневолені нації, яких мова головним чином і утискується, зрозуміли, що поступ неможливий без плекання рідної преси і літератури, а через те неможливо і вибитись від визиску більш культурних націй. Боротьба за мову стала тепер на чолі усіх зневолених народів.

Ті нації, що з тих або інших причин втратили рідну мову і прийняли чужу, хоч і високої культури мову, самою природою, що стоїть на варті і обороні індивідуальности і карає тих, хто збувається її, — засуджуються на смерть. Ці нації не мають духовної самостійности, завжди ідуть на »помочах«, через те не проявляють ініціативи, цієї необхідної умови духовного і матеріального поступу взагалі. Такі нації не мають душевної бадьорости, проявляють апатію і млявість, вони не спроможні підперати своє право на жите між іншими націями і через те самим процесом життя засуджені на смерть.

Розділ I.

Фізіологія мови.

Мова органічно зв'язана з психофізичною структурою людини тієї або іншої нації.

»Мова є психофізична функція, яка пережила і переживає такий саме складний процес розвитку (еволюції), як і організм людини, яка (мова) стоїть в найтіснішій зв'язку з розвитком мислення, так що прогрес одного — неминуче викликає прогрес другого і навпаки...«

H. Spencer, Friedrich Müller, Schleicher, Steintal, Seher, та інші. Емпірична школа лінгвістів.

Не можна розглядати мову людини, як де-що окреме від неї, що може відповідати і не відповідати її природі, характеру і висоті духовного розвитку. Мова — органічно зв'язана з людиною тієї або іншої нації чи раси, вона є органічна частина її, член організму, такий самий, як і всі інші, Мова розвивається як аналогічний і паралельний процес — процесу духовному і інтелектуальному. Цей процес, ця еволюція мов почалась в до-історичні часи, спостерігається тепер і йтиме в безкраю далечинь будучини.

Слова, що складаються з звуків, — то складні частини мови, то частини мови, що утворюються відповідними мускулами горла, носа, рота і облич'я. Кожному слову відповідає певне поняття, кожній комбінації слів — відповідає певна думка. Чим складнішою думкою, чим більше вона містить в собі понять із кола внутрішнього і надвірнього досвіду, тим складнішою повинні бути комбінації із слів мови для докладного і повного вислов-

лювання цієї думки. Позаяк слова мови, що складаються із звуків, утворюються мускулами горла, рота і обличчя, то характеру і природі мови відповідає певна структура цих мускулів. Значить, відповідно природі мови розвиваються ті, а не інші мускули, розвиваються так, а не інакше, служать для виразу тих а не інших звуків, що складають мову.

Позаяк процес розвитку мови — є аналогічний і паралельний розвитку інтелекта, то обидва ці процеси паралельні процесу повільного і відповідного витворення мускулів горла, рота і обличчя, мускулів, які служачи фізіологічною підставою мови, пристосовуються усе більше і більше для більш і більш досконалого висловлювання мислів, які роблються усе складнійше с поступовим розвитком людности взагалі.

Мова і нація — обопільно залежні.

Щоб машина добре робила, треба, щоб кожна її частина була в точній відповідності з іншими її частями: через те діаметр махового колеса відповідає діаметру вала, на котрім воно ходє і вага махового колеса відповідає паровій силі машини. Так само і в організації людини теж існують такі самі відносини між частями її: Мова врешті рєшт простує до цілковитої відповідности з природою суб'єкта, що її (мову) уживає, і так мускули суб'єкта тієї або іншої нації, чи расси, а также нервовий апарат, що їми кермує, в рєшті рєшт одержують розвиток, яко мога більш пристосований до характера мови цієї нації, чи расси.

Мускули, що служать для виразу звуків, що найбільш уживаються в мові, одержують більший розвиток, бо більш роблять; менше уживані звуки мають для свого виразу і менш розвинені мускули. Звідсі виникає певна конструкція мускулів обличча взагалі, що в значнім ступені витворює певний тип обличча — національний, чи рассовий тип.

З цієї причини ми спостерігаємо у народів, що уживають близкі по природі мови, — подібність типа, звичайно, при інших рівних умовах, і по типу обличча, що ми з'ємо національним, чи рассовим типом, народности поріжняються о-стілко, о-скілко поріжняються мови їх, (знову таки, розуміється, при інших рівних умовах).

Певна річ, на національний, чи рассовий тип впливають і клімат, і інші фізичні умови країв, де ця нація, чи расса живе, але, коли звернемо увагу на те, що кліматичні і інші фізичні обставини і властивости місцевости, відбиваючись на природі

не може бути для його своєю, не буде йому рідною мовою, бо вона не звязана з ним органічно, не витворена тією нацією, до якої він належить; цей суб'єкт не має в своїм організмі відповідної для цієї мови структури мускулів і нервів, бо не одержав її спадково од батьків своїх.

Фізіологічні перепони при засвоєнні чужої мови; спадковість в обороні індивідуальности.

Кожда мова має свої властивости і вимагає відповідної структури мускулів і нервів, або хоч приблизно відповідної, щоб її (мову) уживати вільно. Через це кождий, хто починає штудіювати чужу мову, поперед навчається вимовляти чужі слова, себ то, пристосовує свої відповідні мускули і нерви до цієї мови. Ця гімнастика тягнеться іноді дуже довго, і рідко досягає значного успіху: в самім досконалім уживанні чужої мови ми спостерігаємо внутрішнє тертя в організмі: акцент. Суб'єкт, що ніби-то легко володіє чужою мовою, всеж проявляє свій національний акцент, який свідчить про далеко неповне пристосування організму суб'єкта, відповідних мускулів і нервів до уживаної їм мови. Коли в російській мові висловлюється українець, поляк, німець, француз, то як би досконально не володіли вони російською мовою, в мові їх завше дуже виразно чуються акценти: український, польський, німецький, французський і т. д. Нема змоги замінити свою національну шкуру на чужу; чуже буде чужим навіки.

Наукою досліджено, що те, що стало в суб'єкті органічним, що укладалось в його предках протягом століть, тисячеліть, — те в організмі стає спадковим протягом безко-нечного ряду нових (після його) поколінь. Спадковість з дивною упертостю і непереможною силою проявляє в потомстві риси і структури їх предків. Раз протягом довгого часу фізіологічна структура організму якої-будь нації чи раси установилась, то вона передавати-меться спадково протягом безко-нечного ряду поколінь. Національний тип, раз він установився, передеватиметься в спадково безконечне число поколінь

в розумінні усіх душевних і фізичних рис його (типа); індивідуальність*), раз вона проявилась в житті, бореться з страшною силою за своє існуванє.

Проявою цієї боротьби індивідуальности — є спадковість. Спадковість-це непереможна до сего часу сила і напевне непереможна і в будучині, [бо вона є загальний закон для усього органічного світу]. Вона могуте стає в оборону індивідуальности і нищить усі перепони, що стоять на шляху її.

І так національний тип, національна індивідуальність, раз вона установилась, утримується в житті, не зважаючи на усі можливі обставини, чи впливи, з усією силою, яку проявляє спадковість.

Тепер, коли нас запитають, чи може яка-будь нація, що уже має свою мову, витворену історично, засвоїти чужу мову, як свою власну, чи може ця чужа мова і протягом якого часу, скількох поколінь через повільне пристосуванє стати для цієї нації власною, органічно з нею звязаною? —

Той, хто погоджується з тими тезами, що подані раніше, той повинен відповісти негативно. Кожда мова є органічно звязана з нацією, вироблена останнею історично і неподільна з нею. Духовна і історична структура одиниць, що до нації належать, гармонійно звязана з їх мовою і усі вкупі складають одно гармонійне ціле. Як чужа рука не може бути власною для людського організма, так і чужа мова не може замінити рідну, власну.

Пристосуванє духовної і фізіологічної структури до чужої мови, коли це стає необхідним через які-будь житєві умови, в котрих живуть зневолені нації, наприклад,—важкє; бо все те їм треба теж виробляти, і так само, в стілко-ж часу і протягом безконечного ряду поколінь, як і нації, що цією мовою розмовляє, для якої ця мова є власною, навіть більше, бо доведеться боротись зі спадковостю, яка уперто обороняти ме національну

*) Індивідуальність ми розуміємо як комплекс, сумму рис, що належить тільки одній якій-будь істоті і поріжняє її від якої другої. Індивідуальність національна, що проявляє себе в національнім типі, є теж комплекс, сумма психофізичних рис, що належать одній якій-будь нації, і поріжняють її від якої другої нації.

індивідуальність, національний тип і не даватиме утворитись типу новому, новій індивідуальності, яка відповідає і новій мові. Але одвічні закони биття уготували смерть усьому, що трапляється індивідуальність. Ця внутрішня боротьба в організмі індивідів тієї нації, яка пристосовується до чужої мови, ця внутрішня боротьба знесилює організми і робить їх нездатними в боротьбі за жите з надвірними обставинами.

Кождий організм повинен боротись за жите і бореться, щоб жити: борються нації поміж себе за средство до жита, борються по-між себе за ті, або інші вигоди групи, громади, класи, хоч і належать до однієї нації, борються члени кожного класу суспільства поміж себе. Окрім того людина, як і кождий організм, оточена смертоносними мікробами, бактеріями, які чигають собі на жертви поміж людей, (бактерій тифа, холери, чуми і т. д.). Організм трохи ослаб, — вони уже нападають на його і гублять.

Кождий організм повинен боротись за жите і уникати того, що не сприяє успіху його в цій боротьбі, що ослабляє сили його. Внутрішня боротьба в організмі людини, якаб вона не була, зменшує її сили, зменшує на відповідну ступінь здатність її до боротьби за своє жите і наближує її до погибелі.

Суб'єкт якої-будь нації, що намагається засвоїти чужу мову замість власної, що пристосовує свою психо-фізичну природу до цієї чужої мови, безперечно сам бореться з своєю природою, з своєю індивідуальністю, яка з усією силою спадковости перешкоджає усім його заходом. Ця боротьба з самим-собою безперечно знесилює і ослаблює значно його здатність до боротьби о жите взагалі і погубить коли не його, то його потомство.

Ті нації, що не боронять свою індивідуальність, свою духовну природу і мову і пристосовуються до чужої, ті нації трапляють рацію свого істнования, гублять „стерно“ жита і рівнобічно з тим трапляють духовну бадьорість, душевну енергію, робляться апатичними, деградуєть духовно і фізично. Вони уже не можуть підтримувати і обороняти свої інтереси між іншими націями і швидкими кроками йдуть до могили, уступаючи місце другим націям з могутньою індивідуальністю.

Економічне значінє національної мови.

Пануючі нації скрізь, де тільки вони спроможні, де мають досить сили, боронять зневоленій народності плекати рідну мову. Школа, суд, адміністрація, література і преса — на мові пануючих, там де недержавні нації о-стілко слабї, що не спроможні оборонити свою мову. Такий стан річей на Україні, в Познані, в Бретанії, Каталонії, Тіролі і т. і., такий стан річей був до недавна і тепер на-пів : в Чехії, Австрійській Україні, таким був в Галицькій Польщі, Венгрії, Кроації, Сербії, Болгарії, Греції, Норвегії і т. і.

Наша українська нація в Росії — сама темна і несвідома, і через те жиє в найгіршій стані: мова в школі, суді, в суспільних і урядових установах — російська.

Які-ж наслідки випливають з сего ?

Найперш, що можно спостерегти, це те, що нормальний розвиток власної мови спиняється на де-який час. Мова-скарбниця фіксованого тисячелітнього досвіду народного — спиняється в своїм рості, значить, натурально спиняється і культурний поступ мови. Рідна мова, що не плекається, не уживається, і що головне, найбільш культурними членами нації (інтелігентні класи укр. нації, наприклад) починає деградувати, як і кожний орган, що досить уживається, що лишивсь без потрібного вжитку, перестав виконувати свою роботу. Починається процес деградації і атрофації.

Поперед починають зникати найбільш делікатні частини мови : (певні граматичні частини форми), слова, що означають понятя найбільш абстрактні, здобуті порівняно недавнім досвідом. Вони ще не досить звязані з організмом процесом спадковости, щоб утворити дещо стале. Потім тануть частини мови утвореня більш давнього і так далі і далі. Процес таяня мови починається з „надбаного“ в біжучім часі і недавно минулим, повільно наближається до частей мови давнього утвореня. Останні уперто трімаються в організмі, борючись за своє існуванє з усією силою спадковости.

Одним словом, рідна мова, при одсутности боротьби за неї зневоленої народности, йде вниз по тих самих сходах,

по котрих колись йшла в гору. Рівнобічно з деградацією рідної мови тане скарбниця знання, надбаного вікового досвіду народности, яка (скарбниця) фіксована в мові. Деградоване рідної мови з залізною конечністю веде нарід цієї мови до стану повної несвідомости, повної некультурности і тяжкого економічного стану.

Український нарід в Росії, нарід, який найскрявійше проявляє деградацію рідної мови, обернувся в темну і некультурну массу. На ряду з деградацією мови ми спостерігаємо прогрессивне соціальне упосліджене укр. народу, який тепер складається майже виключно із хліборобного пролетаріата.

Другим прикладом може служити стан Ірландії до 1877 року. Ірландці занедбали рідну мову, прийняли культуру і мову англійську і через те повинні були винести на своїх плечах саме велике соціальне страждане. Після 1877 року, коли ірландський нарід ясно і виразно поставив свій ідеал самостійної Ірландії і державности Ірландського народу (утворене національної Ірландської партії 1877 року Парнеллем і Бітавом), коли інтелігенція почала звертатись до рідної, забутої*) мови, — Ірландці почали відживати духовно і економічно.

Почала відживати протягом сотень років приголомшена, хоч і богата в часи минулого — ірландсько-кельтська культура. Ірландський нарід, що до сего часу вважався всіми культурними націями за самий темний, дикий, нездатний до культури і «тільки здатний до жерстоких прояв своєї звірячої природи, злочинств і убивств, ворог культури взагалі**»), тепер, звернувшись до рідної мови і національної політики, ірландський нарід почав духовно відроджуватись; швидко зростає його самосвідомість і на ряду з нею росте його економічний добробут. Кооперація в продукції, ступінь котрої свідчить найліпше про духовний розвиток нації, прийняла в Ірландії грандіозні розміри: селянство фермерство організовалось і для політичних і для економічних цілей: кооперація в моло-

---

*) 12% Ірландців тілко розуміли ірландську мову і 1% не розумів англійської.

**) Так характеризувала ірландську націю англійська преса.

Нація зневолена; їй жите.

Ненаціоналістичні з поневолених націй, до котрих належить українська, не проявляють боротьби, а покійно, без протесту терплять усі заходи і операції, які над ними проробляють пануючі. При таких умовах — керма усього економічного життя країв, оселених недержавними націями, повинна перейти до рук пануючих націй, котрі еднають врешті в своїх руках і земельну посілість, монополізують торгівлю і промисловість, монополізують усі средства до життя, ставши таким чином і пануючою верствою (классом) зневоленого краю. А зневолений нарід, несвідомий національно, і до того взагалі ненаціоналістичний, що покійно віддав своє жите і будучину в руки переможців, — логічно ляже і лягає на самім споді суспільства. Така невідраднa*) картина життя народу нашого.

Рабський стан, цілковита залежність від чужої пануючої верстви, стають тяжкою перепоною для захову народної індивідуальности, для захову мови навіть і в тім разі, колиб зневолена нація і зрозуміла всю вагу і значіне рідної мови в економічній і взагалі боротьбі за жите, а тим паче тоді, коли сего розуміння нема.

Раз зневолена нація обернена в низчу робочу верству, залеглу економічно від пануючої чужої верстви і безправну політично, то знане мови пануючих їй необхідно.

---

*) Не то ми бачемо там, де зневолена нація свідомо свого становиска, де усі члени їй чинять солідарно: „всі за одного — оден за усіх“.

При звоювані краю чужинці і тут забрали земельну посілість, але захопити тут торгівлю і промисловість при загальнім рішучім одпорі — їм не посчастлило.

Той, хто попав в такий стан, що мусить жити з ласки посівших усі багатства в краю і средства до життя в нім, хто живе з панського найму — той повинен знати мову панів своїх.

Чужинцю, господарю фабрик, заводів, земельному власителю, чужинцю, який має в своїх руках школи, суд, адміністрацію, приємніше і вигідніше мати за найміта-робітника до фабрики, чи заводу, в робітні, на особисті послуги і на урядові місця людину, яка розуміє його мову. Хто не розуміє мови чужинця-переможця, той уже тим самим тратить своє право на працю і зарібок*).

Окрім того, в суді, в відносинах до адміністрації краю, що складається з чужинців, вигриває той, хто ліпше розуміє пануючу мову.

При сучасному стані укр. нації, економічно безсилої, можна спостерігати те ненормальне з'явище, що в штучних умовах боротьби за існування вигриває той Українець, хто ліпше знає, швидше засвоїть пануючу мову. Прикро дивитись на факти, що суб'єкт, найбільш здеморалізований, у якого не залишилось ані крихти пошанованя до своєї мови і народности, що суб'єкт, який зневажає і глумує над власною мовою, а мову чужинців, могучих економічно і політично, богатих і освічених, вважає за мову людей висшої раси і пнеться до неї з усієї сили: (рабська психологія шепче йому, що навчившись мові панів своїх, він сам стане з де-якого боку рівним і в усякім разі ближчим до них, що такий суб'єкт має більшу змогу вижити в боротьбі о існування).

Такі з'явища можемо побачити і на Україні і в Галичині, чи Буковині. Таку психологію проявляв до недавніх часів Фін перед шведською мовою і культурою і багато інших. Але жите довели, що боротьба не можлива проти того, перед мовою і куль-

---

*) Тим пояснюється той факт, що еміграція росіян в українські міста по лівий берег Дніпра поволі випихає укр. робітника з фабрик, робітень і взагалі промисловости, як еміграція поляків, жидів, німців та інш. випихає укр. елемент з міст правобережної України. Еміграція чужинців в містах Буковини і Галичини уже докінчила своє діло: Буковинські і Галицькі міста уже втрапили цілковито свій український вигляд і состав. Міста, осередок культури, просвіти, багатства і сили ваблять чужинців в першу чергу.

турою котрого схиляєшся; обаане, авреоля пануючих мов упала і на завжди.

Пр сучаснім стані здеморалізовані члени укр. нації мають більшу змогу вижити в боротьбі о істнованє, бо вони швидче знайдуть собі зарібок у пануючих: россян чи поляків. Такі ненормальні умови життя ведуть укр. націю до прогрессивної деградації і погібелі. Та нація, або суспільство, в якому переживають члени неморальні і мерзенні, повинна деградувати (і дійсно деградує) і згинути в боротьбі за жите з іншою нацією, чи суспільством, які сего в собі не мають.

І так процесс деморалізації і занепаду укр. народу, що ми зараз спостерігаємо, це річ безперечна. В тім разі, колиб уся наша нація цілком обернулась в таких зденаціоналізованих членів, яких ми тільки що змалювали, то погібель її стала-б доконечною. Усяка змога до боротьби з визискующими чужими верствами зникла-б: панованє чужинців стало-б на твердий і непохитний ґрунт. Далі почнеться процесс виміраня народности під могочим напором еміграції чужих народів. Вище був намальований процесс випиханя укр. елемента з міст на Українській землі. Заповнивши міста, чужа еміграція посуне на укр. села. Укр. нація виміратиме на селах, як тепер вимірає в містах. При одсутности відпорної сили, — укр. нація буде знищена по всій землі, і тільки хиба назви місцевостей та міст будуть свідчити, що на цій землі колись жив численний народ.

Кельтські народи колись оселяли весь захід Европи, коли не всю Европу, і були дуже численні, але з півдня територіальне поширенє романської раси, а зі сходу германської пхало кельтску расу на захід і допхало до моря. Дальше пхати уже нікуди. Кельтські народи тепер майже винищені: дрібна частка цієї колись так численної раси залишилась тепер в Бретані, де її заїдають французи, да в Ірландії, де її заїдають англійці.

Ірландський наріч вимірає і дуже швидко: в 1841 році їх було в Ірландії 9 милліонів, а тепер 5 милліонів; значить, в кожде 10-літє вимірає 10%. Не трудно передбачити момент

Далі додамо, що укр. селянин переймає моск. слова не в їх дійснім значінні, а надто слова абстрактні (слова конкретні, як хліб, вода, — то — що, розуміються здебільшого в їх дійснім значінні). Два укр. селяне дуже часто одному моск. слову надають ріжні значіння, здебільшого кожний має свій слівник рос. слів і в тім значінні, яке він сам надав моск. словам своїм розумом; а як розуміють ці слова інші укр. селяне, — це його мало обходе.

Ці причини витворили той смішний з надвірного боку і трагічний з внутрішнього боку прояв, що укр. селяне, звертаючись оден до другого з уживанем моск. слів, мало розуміють оден одного. Той хто каже, мало розуміє зміст того, що каже; далеко менш цю фразу розуміє той, до кого звертаються. Мало того, цієї жаргонової мови не розуміє і росіянин.

Коротше сказати — українська мова по селах зруйнувалася, а чужа російська мова не прищепилася: український нарід лишивсь без мови з усіма тяжкими психічними і економічно-соціальними наслідками сего.*)

Зруйноване мови потягло за собою зруйноване поняття і знаній, що були фіксовані в мові,**) потягло за собою примітивізацію процесів мислі.

Зробимо де-кілька тез із психології. тез твердих і непохитних, які тепер загально признані усім світом.

---

*) Хто мав змогу придивитись, як тяжко вияснити укр. селянинові, чи селянці процес роботи, яку він ще не робив, як тяжко його привчати до чогось нового. Доводиться обучати способом, яким вчать глухонімих: самому все проробити од початку до кінця, а потім змусити його те саме проробити, аж доти, поки він не запам'ятає добре процес роботи. Чим складніше сама робота, тим тяжче, бо укр. селянин, чи робітник російської мови не розуміє, а свою забув. Не диво, що робітник-росіянин випихає із продукції і про мисловости укр. робітника. Він, росіянин, все розуміє з одного слова, бо до його звертаються в його рідній мові, а з українцем ще треба воловодитись, „треба розжувати хохлу“, як глузливо сміються з нас росіяне, а кому охота брати на себе таку обузу без крайної потреби.

**) Бо кожному слову відповідає понятя про певну річ. Зникло слово — зникло і понятя, яке мало свій вираз в цім слові.

Розділ II.

Суб'єктивізм, або індивідуалізація концептів.*)

Живі істоти висшого типа, на чолі котрих стоїть людина, мають нервний систем, який реагує на надвірні впливи. Нервний систем складається з п'яти надвірних органів почування: бачення, чуття, мацання, смаку, нюхання, які, в суті річі, репрезентують з себе пристосовані до певних функцій части нервного система і центрального органа-мозку, який координує діяльність усіх попередніх органів, як і усіх інших органів людини.

Нерви органів почування мають властивість почувати (ощуцать). Кождий реальний предмет робить вражінє на нервний систем людини (на органи почування і на мозок). Це вражінє складається з богатьох простійших псіхічних елементів: к о н ц е п т і в (ощуцєній); кожда риса, кожда властивість предмета, на яку тілко організм людини, себ-то її нервний систем, може реагувати, відбивається в псіхічних центрах в формі концепта: сукупність концептів, що відповідають певним рисам і властивостям якого-будь предмета, складають ідею**) предмета.

Ідея предмета утворюється із концептів через окремиий суб'єктивний псіхічний процесс.

---

*) Все те, що маємо в цім розділі розглядати, відноситься до науки псіхології, а, головне, до теорії познаваня світової дійсности (взагалі питань філософії). Виробка термінології ціх наук в укр. мові ще мало почата; цей факт страшно утруднює справу: доводиться уживати почасти термінології чужих мов, що відбивається зле і на ступіні легкости розуміння сего розділу.

**) Образ, уявленє предмета.

собі інші його властивості, що він і твердий і гострий, хоч і не мацали його. Це є простійший психічний акт асоціації.

Усі ідеї предметів укладаються в певні асоціації, які відповідають реальним відносинам предметів. Досить з'явитись в сфері свідомості одній якій-будь ідеї, як слідком за нею виникають (іноді мимоволі, а то і против волі) другі ідеї, виникають по асоціації ідей, зникають зовсім, другі — перериваються, треті асоціації ідей одержують ненормальний напрям, течію. Це проявляється в частковій, або цілковитій страті пам'яті, в ненормальностях мислення, в божевільстві. Психічно-ненормальні люде, од психопатів до божевільних, проявляють ненормальну асоціацію ідей, яка сталась наслідком хвороби, або одержалась спадково, що відбилось на структурі психічних центрів людини.

Усі асоційовані ідеї складають те, що ми звемо психічним змістом людини.

Далі складаються поняття. Ідея певного реального предмета є сукупність усіх ознаків, усіх рис сего предмета; проте понятє є сукупність ознаків, сукупність істотних рис його. В цім ідея предмета одржнюється од понятя. Понятє є наслідок аналізу властивостей предмета, (які з властивостей випадкові, не істотні, а які істотні для данного предмета), — наслідок мислення.

Мисленє є психічний процес над ідеями предметів, процес, наслідком котрого являється класифікація їх в свідомості, власне класифікація ідей предметів в свідомості; взаїмовідносинам ідей предметів в свідомості відповідають взаїмовідносини предметів в природі.

Класифікація в свідомості людини предметів природи є істотна умова житя людини, бо тілко таким чином можно уникати того, що загрожує смертю, чи взагалі шкідливе, і шукати того, що дає і підтримує жите.

І так процес мислення є експерімент над понятями і ідеями. Ідеї складаються із концептів. Таким чином кождий психічний акт можно звести до концепта, який грає в людській психіці таку саму ролю, як кліточка в організмі.

своєї психофізичній природі (структурі) о-стілко, що ми їх лічимо належними до різних людських груп, а вкупі з тим ми мислимо, що кожний з цих двох суб'єктів належить до певної групи людей, з котрими він має спільну психофізичну організацію.

І так закони науки-психології покладають непохитну тезу :

1. Суб'єкти неподібної психофізичної організації неподібно реагують на предмети. Через це у суб'єктів неподібної організації — неподібні концепти складають неподібні ідеї і асоціації ідей. Наслідком усього сього, у суб'єктів неподібної організації маємо неподібні процеси мислення, що ми і спостерігаємо.*)

Надвірним проявом цієї неподібності маємо неподібність в мовах. Кожда мова має свою граматику, яка є надвірним проявом індивідуалізації мислення.

Далеко не кожда граматична форма однієї мови має тожсаму відповідну граматичну форму в другій мові; кожда мова має такі граматичні форми, яких в другій нема, а кожда граматична форма відповідає певній формі мислення (див. в логіці: формальне мисленє.)

Оригінальність і неподібність граматичних форм певної форми свідчить про оригінальність і неподібність форм мислення на цій мові. (Романські і німецькі мови мають чотири «падежі» славянські — сім, а угорсько-фінські — 15.)

Форми дієслова (глагола) мов романських відрізняються від дієсловних форм мов германських, а ці дві категорії мов ще в більшому ступні відрізняються від мов славянських.

Мови Урало-Алтайські, до котрих належить Фінська, мають безліч дієсловних форм. Мови південно-Азійські, Малайсько-Полінезійські, Дравідські, південно-Африканські (Банту), Хаміто-Семітські, Американські — безконечно відрізняються від мов І Indo-Європейських, до котрих належать мови : романські, германські та славянські.

*) Приклади будуть приведені далі.

А проте кожда граматична форма певної мови служить для виразу певної мислі. Кожда граматична форма перед'утворює, визначає форму мислення. Через це кожда мова має багато фраз, зворотів, які ніяким чином не можна перекласти на другу мову. (Перекладені твори з однієї мови на другу, як це добре відомо перекладчикам, втрачають значну долю своєї оригінальності, свого змісту).

Мисль, яку вкладає суб'єкт певної нації в певну фразу, може бути вповні зрозуміла тільки суб'єктові однієї з них нації, котрий має спільну з першим психофізичну організацію.

Суб'єктивізм в познанні дійсності.

Вкупі з безпосереднім досвідом ми познаємо світ процесом мислення. Позаяк агрегати людей неподібної психофізичної організації мають неподібні процеси мислення, то познване світової дійсності носить взагалі суб'єктивний характер. Цей вивод — річ не нова: його виголосив ще філософ Кант; річи світа, що вони суть сами в собі (an sich), не можна познати; ми познаємо річи не такими, які вони суть, а якими вони нам здаються с.я. (1) Kritik der reinen Vernunft. 2) Kritik der Urteilskraft).

Суб'єктивний характер познання світа витворив у людей неподібної психофізичної природи неподібні мови, бо характер мови пристосований до природи тієї категорії людей, що цю мову уживають.

І так у кожній групі людей, яка складає націю, психофізична організація, процес мислення і природа мови — взаємно зв'язані, органічно зв'язані, гармонійно зв'язані.

Процес мислення виливається в формах, які дає грамати́ка мови, і для нормальності сего процесу необхідна строга відповідність останньої — характеру мислення, кажучи іншими словами, суб'єкт може мислити нормально тільки на рідній мові, бо тільки рідна мова зв'язана з суб'єктом органічно, так само, як його мисленє та інші психічні функції.

Машина для свого нормального функціонування вимагає, аби частини її були строго пристосовані, були відповідні поміж себе: Усі діаметри, вага окремих частей машини та їх

розміри і міцнота — повинні бути строго, точно пристосовані по-між себе.

Процес мислення є експеримент над ідеями і поняттями, себ-то словами, що складають мову. Мова повинна бути для суб'єкта такою же його органічною частию, як і процес мислення; іншими словами: мова повинна бути його власною рідною мовою.

Таким чином в суб'єктивним познанні світа, в самій теорії познання дійсности ми находимо оправдане необхідности рідної мови для кожної нації, для нормального поступу її. Через те жадане власного культурного поступу примушує усі нації плекати рідну мову і обороняти її від утисків і нападу інших націй.*)

Автоморфізм в понятях.

Хто признає індивідуалізацію психо-фізичної природи людини, що проявляється в національних типах, яку ми спостерігаємо в національній психології, в національним характері — той повинен признати, що тілко спільність психофізичної природи, (яку проявляє нація), робить легке і повне взаємне розумінє, що так потрібно в сучаснім культурнім житті.

Філ. Герберт Спенсер пише в своїм »Студіованї соціології«:

»В зносінах з людьми ми уявляємо собі їх мислі і почування в формі власних мислів і почувань. Але уявляючи їх таким чином, ми складемо собі пересвідчене про чужі мислі

*) Усі ці нації здебільш несвідомо це роблять; тут проявляється мало ще досліджений національний інстинкт. Цей інстинкт чинить по-за межами свідомости, кермує житєм нації і веде її нехибним шляхом, обороняючи її від усього того, що може спричинитись погібелі нації. Коли справедливі думки психологів (Джемс, Спенсер, Гертинг), що добра половина, коли не $\frac{3}{4}$ наших вчинків, мають імпульс не із сфер свідомости, а з сфер по-за свідомостью, із сфер недосліджених, із сфер інстинкту, то тим більш справедливий цей вивод для вчинків національних.

Джерела: Спенсер: „Основи психології“.

Гертинг: Психологія.

Friedrich Müller: „Grundriss der Sprachwissenschaft“.

W. von Humboldt: „Ueber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues“.

Steinthal: „Abriss der Sprachwissenschaft“.

і почуття або на-пів-справедливе, або зовсім несправедливе. Поняття, що оден складає про другого, неминуче відповідає характеру його власного інтелекта: воно буває автоморфічне.*) Автоморфічний присуд одного суб'єкта про другого тим далше відстоїть від дійсної правди, чим більше інтелект першого відрізняється (по природі) від інтелекта другого, про котрого перший складає собі поняття. Той факт, що оцінка вчинків «других» по мірці своїх власних мислей і почувань часто буває причиною хибного виводу, хибного переконання, — відомий, певне, кождому.

Коли відомо, що навіть члени одного суспільства (одної нації), характер котрих приблизно однаковий, судять іноді невірнo (автоморфічно) оден про одного, то далеко не всі можуть досить ясно уявити собі, о-скільки взагалі справедливо можно судити, коли справа іде про вчинки (психологію) людей іншої раси, про вчинки людей, з котрими звязок по походженню (по крові) порівняно далекий, (котрих псіхічна природа дуже відрізняється від нашої, скажемо ми просто).

Коли хочемо правдиво зрозуміти характер, непохожий на наш власний, коли бажаємо знати, як він проявляється у вчинках, — те-ж подибуємо ті самі перешкоди, і наш присуд буде автоморфічним.

Але найбільше ми самі це собі доведемо, спостерігаючи нездібність других рас розуміти наш характер і вчинки під його впливом.

«Дивні справи Алаха! Дивіться! Цей франк тиняється, коли він міг-би сидіти, скілко мога» Burton, Scinde vol II p 13.

Канітан Сп'ік так оповідає:

«Коли я ходив по одному місці взад і вперед, щоб розімняти ноги, вони (Самалійці) складали війскову раду відносно моїх замірів, думаючи, що я міркую про способи воювати їх край: інакше я марне не ходив би (по їх думці), позаяк ані одна людина нормального розуму не битиме марно ноги без потреби».

Почувши, наприклад, як натурально вибрати найлекший шлях замість тяжчого, і приймати нові методи, що признані ліпшими, ми дивуємося, бачучи, що китайці і досі уживають

*) Інтелект можно уподобити свічаду. Форма поверхности свічада перед'утворює (визначає) форму відбитку, форму відбитого образу. Плоске свічадо дає оден відбиток, вогнуте свічадо — другий відбиток того-ж самого предмета, а випукле свічадо — ще інший. Так і природа псіхофізичних центрів відбивається на ідеях і понятях, які витворюються в псіхічних центрах. Цю властивість псіхічних центрів Т. Спенсер називає автоморфізмом.

свої малопрозорі папірові лихтарі і не хочуть уживати наші лампи, не зважаючи на те, що дивуються їм.

Так само дивуємось ми тому, що індуси уживають грубі первостайні хліборобні орудія, хоч і знають, що наші доскональні орудія дозволяють робити швидче і менше вимагають сили.» Н. Spencer.

Автоморфізм в розумінні річей світа утворює той прояв, що тільки два суб'єкти тож-самої природи можуть досконально розуміти оден одного і дійсно абсолютно справедливо розуміти почуття, мислі і вчинки оден одного.

Випадки повної тожсамости подибуються в природі дуже рідко (близнеці). Взагалі люде, навіть належачи до однієї нації, себ-то маючи велику силу спільних рис в психічній природі, всеж поріжняються по-між себе о стілко, о-скілко дають простору для індивідуальності межи-національного психофізичного типа.

Люде однієї нації тільки подібні між-себе, а не тожсамі: себ-то, маючи разячу перевагу спільних рис психофізичного характера, всеж мають і індивідуальні різниці.

Позаяк розуміти чужі почуття і мислі можна тільки, уявляючи їх собі в формі власних мислень і почувань, то ступінь дійсної відповідности уявленого з реальним є в прямій залежности від різниць в психофізичній організації.

Позаяк члени певної нації мають досить значну кількість спільних рис, то кожний член цієї нації уявляє собі почуття і мислі других досить справедливо, позаяк члени однієї нації мають хоч не туж саму, то подібну психофізичну природу.

Певна річ, що коли візьмемо людей двох різних націй, себ-то різної психофізичної природи, то обопільне їх розуміне (навіть в тім разі, коли вони розуміють мову оден одного) буде далеко менше, буде в обратній залежности від ступені різности їх психофізичної природи. Кожний, маючи єдину спромогу уявляти собі чужі думки і почуття в формі власних думок і почувань, натурально впадатиме в хибне розуміне. Індивідуальна природа члена тієї, або іншої нації відбивається на усіх його психічних процессах, а значить, і на мислені.

Але в дійсности це далеко не так. Найперш, як каже сама назва, Сполучені Штати є федерація держав, майже цілком самостійних що до внутрішнього життя; кожна держава, (кож-дий штат) має свої законодавчі установи, свій парламент, президента, адміністрацію і т. д.

Але кожна держава цієї Північно-Американської федерації склалась в межах національних. Німці посіли штати: Пенсільванію, Огею і штати на схід від Огею, Іспанці посіли південні штати, китайці живуть в Каліфорнії, Індію — в двух так званих „індійських територіях“ і, почасти, в Арізоні, Новій Мексиці, Оклагом, Уті. Решту штатів посіли Англічане (Янки зіпсований вимов слова з *anglais*; цю назву дали англічанам індію, коли перші колоністи-англію почали відбірати від них землі), які складають $\frac{2}{3}$ населення П. А. Штатів, і через це пануюча мова в цій федерації держав, наприклад, на конгресі депутатів від усіх Штатів — є мова англійська.

Прояв національного антагонізму в федеративній П. Американській республіці — це яскравіший, аніж в Європі. Наприклад, в місті „Нью-Йорк“ майже кожна нація живе окремими мійськими кварталами. Кожному відома та боротьба, яка велась між Північними Штатами, оселеними янками, з Південними, оселеними іспанцями. Південні Штати стояли за державну самостійність кожного штата, щоб кожний штат міг по-волі признавати, аби не признати постанови загального конгреса, що мав складатись від депутатів кожного штата. 1861—1863 рр. війна скінчилась перемогою Північних Штатів, оселених переважно англійською людністю, і утворенем примусової федерації Штатів.

Сепаратизм в Північній Америці дуже інтенсивний і боротьба федералістів з антифедералістами ведеться протягом усього XIX століття.

(Характерний факт, що протягом 1776—1783 рр., в боротьбі Північно-Американської Англійської колонії (як тоді звались П. А. Сп. Штати) проти метрополії-Англії, в боротьбі, як скінчилась державною самостійністю колоній — Південно-Американські Штати не приймали участі.)

іншої мови, знов ломати свою природу, знов пристосовувати її до нової чужої мови.

А чи витерпить природа людська такі часті і небезпечні операції над нею? Отже, наприклад, українці переходили від литовського до польського панованя, від польської до Австро-німецької і Російської влади. Венгри переходили до німців і турків і італіянці були під іспанцями, французами і австрійцями. В дуже легкий спосіб, шляхом війни, або просто навіть одної дипломатії, де-які зневолені нації можуть дуже легко перемінити свого пана. Польські патріоти ще і досі мріють про Історичну Польщу од Чорного до Балтійського моря, мріють про пановане над другими, хоч і сами зараз ніщо інше, як безсилі раби.

Таким чином, кожда зневолена нація в тім разі, коли вона неспроможна визволитись, непевна в тім, котра з могучих націй під себе її підгорне, і через те для зневоленої народности нема жадної рації тратить свою рідну мову, свою індивідуальність.

Насильне прищеплюване чужої мови утворює псіхічний утиск.

Кождий псіхічний процес хоче вилитись в ту, а не іншу надвірну форму, яку подає певна комбінація слів рідної мови; але політичні обставини примушують псіхічний процес вилитись в іншу форму, в комбінацію слів чужої мови, яка мало відповідає і самому процесу мислі, його природі і характеру.

Цей факт є в дійсности ні-що інше, як псіхічний утиск націй, що уживає чужу мову. Таким чином, псіхічний утиск нації, що уживає замість рідної — чужу мову, стає нормальним фактом для зневоленої нації. Цей псіхічний утиск, коли він тягнеться протягом століть, до решти приголомшує націю, утворюючи деградацію її духовної і фізичної природи, а в купі з цим зводить її на низшу ступінь соціальної драбини.

Окрім того, насильне прищеплюване чужої мови не досягає мети: природа, яка взагалі стоїть в обороні індивідуальності, маючи таку страшну і необорну зброю, як спадковість, з непереможною силою встає в оборону національної індивідуальності — і обороняє її.

Англічане протягом де-кількох сотень років прищеплюють Ірландцям свою мову, проте не обернули останніх в англічан, а прищепили тільки ненависть до себе і до усього англійського. Французи ніяк не прищеплять своєї мови бретонцям, іспанці — каталонцям, — австрійки — словінцям, чехам, моравам, мадьяри (вчорашні раби) прищеплюють свою мову румунам, українцям, хорватам, росіяне — усім своїм підвладним народам, — проте без жадного skutku.

Знане, здобуте досвідом і розумом людей тієї, або іншої нації протягом її існування, відбивається в мові,^{*)} що уживає нація, як в свічаді, фіксується в мові, і через те заховується і для будучих поколінь народа на користь і вжиток. Рідна мова є та скарбниця, куди нація складає віковий досвід свою житеву мудрість.

Спинений розвій рідної мови свідчить, що спинився процес надобування понятій про риси і відносини світа, бо мова є показчиком сего процесса. Стан мови певної нації є показчик і духовного рівня цієї нації.

Скарбниця народної мудрости і досвіду перестала збільшуватись . . . Чого? Очевидно, народність попала в неморальні умови, в умови, котрі викликають такі хорovitі з'явища, як спинене духовного поступу.

^{*)} Знане складається з ідей і понять; ідеї і поняття відповідає слово мови. З'явилось нове поняття, нове знане — прибавилось нове слово в мові, яке означає це поняття. Попавши в мову, знане фіксується в мові, не зникає і лишається для потомства.

Культура є комплекс знань, що сфіксовані в мові. Усі боки національного розвитку відбиваються в національній мові: історична минувшість нації духовна і економічна еволюція її лишили в мові свої сліди на віки.

Так розглядає справу сучасна емпірична школа лінгвістів: Müller, Steintal, Şeher та інші.

Досвід доводить нам, що це хворите з'явище проявляє зневолену націю, нація, що втратила політичну незалежність, а вкупі з нею і вільний розвій національної індивідуальности (мова).

Нації зневолені, які не плекають рідної мови, дивують світ своєю темнотою, млявістю, інертністю, відсутністю ініціативи, нездатністю до протеста і боротьби і через це вони натурально посідають місце на самім споді суспільства. До категорії цих націй і ми належимо, на жаль.

Нація, яка прийняла чужу культуру, чужу мову, — на підставі певних біологічних причин не дає геніїв з-поміж себе. Це — найскрявіший прояв психічного утиску тої культури на національну психологію; геніальність росте і процвітає на ґрунті свободи і пишного розвитку індивідуальности, бо геніальність — сама є ніщо інше, як пишний квіт, пишний прояв індивідуальности.

Post scriptum.

Різниця в психо-фізичній природі людей примушує нас ділити усю людність земної кулі на раси і нації. Різні раси, різні нації мають кожда свою окрему психофізичну організацію, котра проявляє себе в національнім характері, національній психіці, яка утворює індивідуалістичну форму познання світа взагалі.

Через те національна культура стає необхідною умовою можливости духовного поступу данної нації взагалі. Нація, культура, подаючи умови, відповідні психофізичній природі данної нації, стає необхідною для поступу. Тут проявляється загально — світовий закон: для кожної живої істоти, щоб вона жила і благоденствувала, потрібні певні умови життя, відповідні природі, структурі цієї істоти. Національна культура, головним чином, вимагає рідної мови, як то відомо кожному.

III розділ.

Незмішване націй. Походжене і еволюція мов. Мови сучасні. Їх будучина.

Прихильники казарменної одноманітності і вороги індивідуальності взагалі, які мають досить представників в літературі і науці, виголошують яко ідеал будучини, до котрого простує сучасна дійсність, — цілковите знищене національної індивідуальності. По теорії цих людей — в будучині усі національні відокремости знищаться, національні типи зникнуть через загальне помішане крові, зникне національна мова — і врешті утвориться єдиний культурний психофізичний тип людности і єдина всесвітня мова (Топінар, Брока).

Але ми звернемося до дійсної науки, і подивимося, як вона поглядає на сю справу. Розглянемо поперед справу про національні мови, їх історичне витворене і їх будучину.

Сучасна наука-лінгвістика так розглядає витворене і еволюцію мов. (Müller, Steinthal, Seher, Schleicher, H Spencer. .) :

Мова є психо-фізична функція, яка пережила і переживає такий самий складний процес розвитку, еволюції, як і людський організм, яка (мова) стоїть в вайтснійшій звязку з розвитком мислення, так що поступ одного — неминуче викликає і поступ другого.

Процес витворення мови Емпірична Школа пояснює так : організм людини реагує на впливи. Під впливом того або іншого організм робить рефлективний рух голосових органів — крик. Потім ці рефлективні звуки асоційовались з впливами, (через часте потворене), що ці звуки викликають. Цю асоціацію ми спостерігаємо навіть у »товариських« звірів : диких коней, оленів, цапів, малп і птахів. Звуками вони остерігають

колись єдиного суспільства, єдиного народу, потроху слабне і врешті зникає, а вкупі з цим зникає повільно і спільність мови. Части одного народу попадають в різні природні умови, які відбиваються на їх психофізичній природі, а через те — і на мові. Мова починає диференціюватись. Родяться говори, говори обертаються в діалекти, а діалекти — в мови. Неподібні умови життя утворюють і накопляють неподібності в мовах.

Нові мови в свою чергу розпадаються на говори і діалекти, рівнобічно тому, як нація, множучись, посідає більші і більші території з неподібними природними обставинами, так що окремі части нації повільно втрачають звязок, живуть в різних умовах, що відбивається на психіці, а через те і на мові.

Але ці мови вторичного походження, що витворились процесом диференціації від мови-матери, усі мови-діти зберігають характер мови-матери, котра породила їх. Чим давніша мова — тим більше вона породила мов. Усі Європейські мови відносяться до категорії мов «індо-європейських», з причини однакових корнів. Це свідчить, що колись була єдина мова (близька до санскритської, як свідчать наукові дослідження), але ця давня мова диференціювалась: вона розпалась на де-кілько мов, які зараз не існують: романську, германську і слов'янську. (Романська-латинська мова існує і тепер, але не яко жива мова, бо цю мову тепер не уживає ані-один народ).

Древнероманська мова розпалась на нові мови, які існують і тепер: французська, іспанська, румунська, італійська, португальська.

Древне-германська мова тепер не існує, вона розпалась на мови: німецьку, англійську, датську, норвежську, шведську, та інші.

Древне-слов'янська мова розпалась на мови: сербську, українську, російську, польську, чеську і т. д.

Але ті мови, що зараз існують, виразно проявляють нахил до розкладу і утворення нових мов.

Романська мова (латинська).

Романська мова, що зветься латинською, далеко перед зруйнованем романської держави, перед політичною смертю Римської імперії, распалась на массу говорів і діалектів.

Латинська нація, утворивши всесвітню Римську державу, розселилась по завойованих краях. Латини-колоністи заселили сучасну Францію, відіпхнувши кельтів на північ і захід. (Тепер від колишніх численних кельтських народів залишилось тільки 1,200 тисячів чоловіка в Бретані, франц. провінції.)

Латини-колоністи оселили сучасну Іспанію, відіпхнувши звідси кельтські народи, які ще і тепер в невеликій кількості залишились в піринеїських горах під загальним назвиском „Басків“.

Так справа була і в Румунії.

Латинська раса, попавши в різні природні умови, модіфікувалась відповідно ногим обставинам, і колись єдина романська мова (*lingua latina rustica*) почала диференціюватись*). Наслідком диференціації латинської мови маємо тепер нові мови: французьку, іспанську, португальську, каталонську, румунську та інші.

Романська раса, попавши в різні природні умови, страли єдиний національний тип і утворила нові: французський, італьянський і т. д.

*) Окрім сего романська мова модіфікувалась через інкорпорацію чужих слів. Латинська мова в Іспанії інкорпоріровала в себе багато слів арабських, вест-готських, обернувшись в сучасну іспанську мову.

Романська мова у Франції інкорпоріровала багато слів гальських, франкських і т. д., поки не обернулась в сучасну французьку.

Те-ж сталося з романською мовою в Румунії, де уся мова інкорпоріровала в себе слова турецькі, славянські, українські, мадярські... обернувшись, в сучасну румунську.

Джерела: Litré. „Histoire de la langue française“

Litré. „Dictionnaire de la langue française.

Mahn. „Grammatik und Wörterbuch der alt-provençalischen Sprache“.

Мова французська почалась розпадатись. Зараз маємо „Північно-французський діалект і „південно-провансальський“, який остільки вже відріжнися від північно-французського, що по справедливости тепер зветься лінгвістами провансальською мовою. Північно-французський діалект распавсь на нові діалекти : норманський, пікардійський, бургундський, іль-де-франсський. Останній діалект зробився державною мовою і зветься єдине-французською мовою. Парижане (іль-де-франс) звуть зневажливо усі діалекти Франції „patois“.*)

Прованська мова має свою богату літературу і пресу, але і інші діалекти Франції намагають мати своїх представників в області літератури і науки.

Іспанська мова теж распалась на діалекти : кастільський, галлісійський, арагонський. Кастільський діалект став державною мовою Іспанії і присвоїв собі назву іспанської мови. Арагонський діалект тепер зветься лінгвістами каталонською мовою, яка має свою граматику і літературу.

Румунська і італійська мови теж распались на діалекти.

Безперечно доля сучасних мов романських, французської і др., буде такою самою, як і доля їх матери : латинської мови. Вони розвіються пишно, досягнуть кульмінаційного пункту і почнуть упадати. . . Врешті ці мови умруть, стануть мовами мертвими, а діалекти, на котрі ці мови распались, обернуться в мови, які теж повторять історію своєї мови-праматери і матери.

Історія німецьких мов.

Історія мов німецьких аналогічна історії мов романських. Колись єдина германська мова распалась на нові мови, залишивши навіть мало історичних пам'яток; вона распалась на мови : німецьку, скандинавську, датську, англійську і т. п. Кожда з цих мов зараз проявляє процес распаду на нові мови.

---

*) Звичайно окрім свого діалекта, якому пощастило зробитись державною мовою.

германських, оселив сучасний острів — Велику Британію, вишхнувши звідти кельтські народи. Ці три діалекти панують і тепер в Англії, хоч і значно відмінились почасти від часу і нових умов життя, почасти від інкорпорованя слів чужих мов: норманської, французької, кельтських мов.

В 1066 році край був завойований Норманами. Але завойовачів було дуже мало в порівнанні з тубольцями і, окрім того, завойовачі сами склали висший клас — аристократію; вони не могли істотно змінити національний тип англосаксів.

Після довгої боротьби мова англосаксів, що була зробиалась мужицькою мовою і уживалась тільки по селах, таки перемогла мову норманську: мова норманська зникла в Церкві до XII віку, в суді норманська мова була до 1362 року, в школі — до 1385 року, а в парламенті — до XV віку. Довго ця мова ще уживалась при королевським дворі — але і там зникла

Поява таких велетнів, як Шекспір, який уживав найчистішу англо-саксонську мову, Маколей, Мільтон і інші, була наслідком звороту до рідної мови.

Сучасних головних діалектів англійської мови в самій Англії — три; кождий з їх має свою пресу і літературу. (Північно-англійський діалект: Бернс напр.)

Англосаксонська нація, завоювавши тепер майже півсвіта, розселилась по всій землі. Нові обставини виробляють з цієї нації нові типи людей і нові діалекти. Англічане, що оселили Північну Америку, утворили тут федеративну Республіку, в якій ця раса складає 2/3 всего населення. Мова американських англічан (янки) значно уже поріжняється від мови метрополії-Англії. (Дивись «американізми в англійській мові»:

Bartlett »Dictionary of americanismus«.

Farmer »Americanismus old and new« та інші.

Мова англічан в Австралії теж виробляє свої окремоти. Безперечно доля англійської мови буде подібна до долі латинської. Англійська мова розпадеться на нові англійські мови, а англійська нація — на нові нації, як колись римська нація розпалась на французську, італійську і т. д.

мов зникає через знищене тієї нації чи раси, яка цю мову уживала, в боротьбі з іншими націями. Через повільну диференціацію існуючих мов — нові мови з кожним століттям народжуються і розвиваються.

І так теза тіх, що стоять за утворення в будучині із великої маси сучасних мов — єдиної мови, яка, по їх теорії, буде мовою будучини, — не має ніякого наукового оправдання і є просто «продуктом мрійним».*)

Але ця теорія не має і етичного оправдання. Той факт, що ці теорії вигадують і пропонують представники літератури і науки пануючих «великих» націй, які не загрожені ані з боку мови, ані з боку культури, ані з боку економічного добробуту, — трохи пояснює нам це питання. Кожда з великих пануючих націй, хочби англійська, чи французька, напр., зовсім не думає хоч-аби коли в будучині зріктись своєї мови і культури, а в жаданні де-яких членів цих націй єдиної все-світної мови в будучині просто проявляється тайна мрія, щоб цією єдиною все-світною мовою була мова його власної нації. Англічане думають, що врешті решт єдиною все-світною мовою буде мова англійська, французи, — що французька і т. д. Мрія про все-світну мову є просто мрія про все-світне пановання однієї нації. Але щоб ідею про єдину все-світну мову стріли не вороже, треба було цю ідею оболукати в псевдо-етичний покров, що ніби для братства і любови між людьми в будучині потрібна єдина мова.**)

*) До недавня існувало тільки декілько культурних мов: англійська, французька, почасти німецька, іспанська та португальська. З початком XIX століття народились нові культурні мови із колишніх мужицьких; про де які з їх ніхто не думав, що вони стануть культурними; а всі задалегідь засудили їх на смерть. Проте жите пішло іншим шляхом. До культурних мов приєднались мови: норвежська, чеська, українська, болгарська, фламандська.

**) По цій теорії єдиною мовою будучини буде або одна із сучасних, найбільш розвинених мов (мова англійська, напр.), або утвориться нова із сукупности мов культурних через їх помішане. Проти цієї теорії ми виставили виводи сучасної науки язикознавства і антропології. Усі ці виводи можемо звести до трех:

1. Чужа мова в устах кожної нації не розвивається (латинська та грецька мова);

Незмішуванє націй.

Причини економічні.

В майже кожній много-національній державі одна нація (власне її пануючі активні класи) стає у керми державної, і через те вона є дійсним володарем усієї державної території, усіх багатств і джерел життя на цій території, вона є фактично (і юридично) необмежений пан життя і смерти недержавних народів, бо вона може посилати і дійсно посилає на війну дітей своїх підвладних народів боротись і проливати кров для здобуття тієї або іншої своєї вигоди. Державна нація може через законодавні і адміністративні інституції, які цілком в її власті, міцно тримати в своїх руках добробут своїх недержавних народів. Межі сему покладає тільки відпорна сила недержавної народности: чим більша і непереможнійша ця відпорна сила — тим менша сваволя пануючої нації.

Ітак, в майже кожній многонаціональній державі одна нація є пануючою, а іменно та, що утворила державу (здебільшого шляхом завойованя). Ця нація є і найбагатша: вона стоїть у керми державної; їй належить власть і сила; усі підойми поступу і культури в її руках; вона пишно розвивається, багатіє; вона стає все багатша і багатша; економічна різниця між нею і зневоленими націями росте і росте. В решті пануюча нація здебільшого складає висчі класи, аристократію земельну і грошову на території зневолених націй, а останні посуваються низче і низче, поки не займають місце на самім споді суспільства, обернувшись в робочі, пролетарські класи.

Ми спостерігаємо, що низчі і висчі класи, убогі і багаті класи хоч і належать до однієї нації, не змішуються, загалом,

— гостроворожих). Шлюбів між членами цих двох ріжнонаціональних сел майже не спостерігаємо. Бувають поодинокі випадки, але вони кінчаються дуже зле і через те повторюються рідче і рідче.

Коли трапиться, що дівчину-українку віддадуть в руске село, вона терпить гірку долю, теж саме буває, коли жінка-московка піде за українця: сумна доля її, закинутаї серед чужих.

Звичаї, яким сільський і взагалі простий нарід надає велику вагу, прирівнюючи їх до святині, — зовсім ріжні у нації великорусскої і української: чи справа стосується якого шлюбного звичаю, чи похоронного, чи якого побутового, українка-жінка намагається все це зробити по своєму, як її вчили дома, на укр. селі, і вважає гріхом великим зробити інакше, — проте ці звичаї, які хоче виконати українка-жінка, здаються її чоловіку-великоруссу і його сусідам да родичам смішними, незрозумілими і навіть грішними, бо він цинить свої народні звичаї не менш, ніж його жінка-українка свої, і невиконанє своїх прадідівських звичаїв вважає невибачним гріхом. Словом, в кожній житевій дрібниці є досить поведів до взаїмних непорозумінь і свар, які у селян, як то усім відомо, кінчаються часом дуже зле.

І так ріжниця в культурах народів українського і великорусского, ріжниця в культурах, яка проявляється в ріжниці звичаїв, укладу житя, в ріжниці віровань, в ріжниці психології, стоїть доброю перепоною на шляху до шлюбного змішання націй.

Окрім того, селянин-великорусс, бачучи свою мову пануючою скрізь в державі, бачучи, що його мовою говорять правлячі класи, починає вважати себе за висшу істоту відносно інородців взагалі, а українців з-окрема, починає дивитись з-висока, починає погорджувати укр. мову, а в купі з цим і нарід, що цією мовою промовляє. Це друга важна перепона до шлюбного помішання народів українського і великорусского.

генції, процес не здоровий, а хоробливий, патологічний для укр. нації.

Укр. нація, що року, то більш убожіє, і кількість укр. молодіжи в висших і середних школах що року понижується. % українців по висших школах навіть на території України упав до 2%—5%, і безперечно цей процес тягнеться далі. Коли % укр. молодіжи в висших школах спаде до нуля, тоді інтелігентний клас на Україні стане цілком чужим. Усі інтелігентні професії: інженірство, докторство, адвокатура і т. д. будуть цілком монополізовані елементом чужим. Укр. нарід стратить »свій розум«, свій мозок, (бо інтелігенція — то розум народний) і вічна темрява опанує его: йому уже не жити.

В Галичнині майже до останніх часів наша нація складалась із мужиків-хліборобів-пролетарів і попівства. Інтелігенції не було майже зовсім. Інтелігентні фахи: докторство, адвокатство і т. д. були цілковито в руках чужинців, да і тепер майже в їх руках. До останніх часів галицької інтелігенції майже не істнувало. Проте вона колись була, але повільно спольщилась, чи знімчилась і потонула в чужому морі. Лишивсь нарід, без своєї інтелігенції, без »свого розуму«, лишивсь нарід-пролетарій, який задержав в собі національні риси, в шлюбі його звязки з націями польською чи німецькою, виключаючи поодинокі випадки, були неможливі з причин вищенаведених економічних і психологічних.

Тепер, коли ми в Галичині бачимо тоненький шар щиро-української інтелігенції, — бачимо і боротьбу українців з поляками, боротьбу серъозну, спостерігаємо економічне піднесенє добробуту укр. галиц. народу і зростанє його політичної сили. Там, де істнує національний антагонізм, там тенденція до мішаних шлюбів значно понижується і простує спасти до нуля.

В Ірландії, де уся нація до недавна була обернена в стан хліборного пролетаріата, теж не спостерігаємо мішаних шлюбів англічан з ірландцями, хоч ірландці і прийняли англійську мову і культуру. Протягом над 700 років ми не бачимо змішуваня цих двох націй, хоч вони живють бік-обік протягом сего довгого часу: Ірландець зберіг свої національні риси . . .

Англiчанин, посiвши привелейоване становище в завойованiм краї, погорджував iрландцем, i певна рiч, уникав з ним таких iнтимних стосункiв, як шлюб. Найостаннiйший англiець-пролетар почуває себе назвичайно вище вiд пролетара-iрландця. Така психологiя пануючої нацiї.

Економiчно-полiтичнi причини утворивши гострий, часом кровавий нацiональний антагонiзм, утворили неможливість шлюбних звязкiв мiж цими двома нацiями.

В нiмецькiй Познанi ми теж не подибуємо шлюбних звязкiв (не рахуючи звичайно, поодиноких випадкiв) мiж поляками i нiмцями, хоч це i спостерiгаємо в XVIII вiцi. Нацiональний антагонiзм, що розпочавсь головним чином з другої половини XIX вiку, перетяв усяку змогу мiшаних шлюбiв мiж цими двома ворожими нацiями.

Цей нацiональний антагонiзм настав з вiдомих причин: повiльне одiране нiмцями вiд полякiв средств до житя, германiзаторськi заходи нiмцiв, їх намагане обезземелити полякiв i передати польскi ґрунти в нiмецькi руки, намагане забрати до нiмецьких рук познанську промисловiсть i торговлю, опiраючись на свою полiтичну перевагу, навiки роз'єднали цi двi нацiї i утворили страшної сили нац. антагонiзм. В Познанi кожний поляк, який посмiє одружитись на нiмкенi, повинен вийти з польского суспiльства, ані оден поляк не подасть йому руку, бо шлюб на чужинцi нiмкенi урiвноважується нацiональнiй зрадi.

Теж подибуємо в Чехiї i скрiзь, де iснує нац. свiдомiсть i нацiональне поневолене.

Українська нацiя упослiджена соцiально i лежить на самiм сподi суспiльства. Таке становище з доконечностю повинно викликати i дійсно викликає нац. антагонiзм: украiнець мусить оборонятись. Зростане сего антагонiзма знищить змогу i тих нечисленних мiшаних шлюбiв, якi ми спостерiгаємо тепер, i то майже виключно в середовищi української iнтелiгенцiї.

Кожда нацiя посiдає певну територiю, яку оселяє цiлковито. Другi нацiї, якi живуть на цiй територiї, репрезентують

тоненький шар. Напр. на території Р. України — велико-россиян і поляків до 6%, жидів — 8%, дрібка німців, французів і т. д. Теж саме в Австрії і скрізь. Жиди взагалі не мішаються з другими націями. Отже можна покласти, що на Р. Україні не більше 5% шлюбів можуть бути мішаними (хоч так і не є), а решта — то шлюби в національних межах. Ми знаємо вплив маси: мале тоне в великім; та дрібниця мішаних шлюбів тоне у великім числі шлюбів національних і неспроможна хоч трохи помітно вплинути на національний тип і психологію.

Зневолена нація безперечно жадає успіху в боротьбі за право житя на Божому світі не згірше других. Мішані шлюби між двома націями, що стоять в антагонізмі, не сприяють сему успіху; це — ясно без доказів.

Жінка-чужинка може бути зоглядачем ворожого табору (часом цілком несвідомо і того не бажаючи), — де її кохана родина, де її рід. Тай не може вона перейнятись інтересами нації чоловіка, хоч би того й хотіла: не можи бути тим, чим не єсть; нація чоловіка буде для неї во-віки чужою. А чи це бажано?!

Ховатись з своїми дорогими переконаннями од найблизшої істоти — своєї дружини?! — Це ще гірше.

Тяжке становище зневоленої нації. Вона не може собі дозволити того, що вільно дозволяє собі вільна нація: йти за покликом серця, побиратись з тим, кого кохаєш, до якої-б він (чи вона) нації не належав. Сумно стає. Але що зробиш. Нація мусить боронитись од загибелі; нац. інстинкт підказує, що в певних умовах житя треба й шлюб поставити в певні межі. Ненормальне жите нації викликає ненормальні прояви його.

В першій половині XIX віку англосакси засновували в Ірландії цілі кадри добровольців-шпигів, які вишукували, дізнавались про плани, заміри і заходи ірландських революціонерів, при удачі провалювали ірл. справу, а ірландські патріоти часом кінчали жите на шибеницях.

Така організація була в північній Америці проти негрів і того невеличкого числа білих, що долі негрів спочували. Ця

організація зникла в другій половині XIX віку. Тепер почалася знову тайна агітація про відновлене цих організацій.

Як чуто, такі організації почали тепер засновуватись поміж великоросіянами на Україні; ці організації заснуються з наміром вишукування і боротьби з українським рухом. Такі умови витворять те, що укр. суспільство теж почне ставитись вороже до мішаних шлюбів.

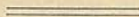
Жидівська нація проявляє чудовий приклад тієї національної вигоди, яку веде за собою відсутність приватно-інтимних звязків її членів з членами інших націй. Усі наміри жидів, постанови їх всіляких комітетів, взагалі їх внутрішнє жите — нікому з чужинців невідоме. Жид не дружить з чужинкою, а солідарність між жидами о-стільки велика, що фактів національної зради майже не подибуємо. Ніяка чудова шпигова організація не в силі вистежити, що роблять тайні жидівські організації, які їх цілі, заходи, средства, що вони роблять зараз, і робитимуть завтра. Не маючи ніяких приватно-інтимних звязків з чужинцями, зачинивши для чужих свій внутрішній світ, своє внутрішнє жите, вони не бояться нічого, бо знають, що їх справи ніхто і ніщо не винесе з рідної хати у широкий світ.

Безперечно; доки жиди скрізь тільки терпляться, доки вони повинні тремтіти, що ось не сьогодні-завтра їх виженуть з тієї території, яку вони посіли, вони повинні завжди бути на варті, завжди бути готовими до боротьби (очевидно не оружною силою) і мати тайні організації за-для того.

Чистота національної крові, яка стає на підставі відсутності мішаних шлюбів, береже їх від зоглядачів з чужих націй, береже тайну їх замірів, средств, тайну цілей і оборони, витворює дивну солідарність поміж її членами, а яка це страшна сила — солідарність, це кождий з нас добре знає.

Чистота нац. крові жидів, що сама утворена жидівською солідарністю, дозволяє жидам не тільки з успіхом оборонятись, а ще навіть займати дуже вигідне економічне становище у всіх народів, де вони живуть.

Там, де нація скривджена, там це повинно бути і доконечно: це є яскравий прояв національного інстинкту самозахову, таким чином недержавна нація береже свою справу і себе. Виключне становище викликає і виключний кодекс національної морали.

Мішані шлюби з погляду біологічного.

Передмова.

Процес і індивідуальність.

Усе в світі простує від одноманітного до різноманітного, од безформенного — до оригінально-індивідуального. . . Чого се так? і чого се дійсно є загальним законом життя?

Діти батьківського індивіда схожі на останнього, але не тожсамі: маючи разяче число спільних рис, вони мають декілько рис їх власних, яких у батьківського індивіда нема. Мало того. . . Навіть діти одного батька і матери мають, при присутности великого числа спільних рис що-до психофізичної організації, кожде свої окремі, хоч і нечисленні риси, які складають індивідуальність кожного, по чім ми можемо легко розпізнати і розрізняти дітей одного батька і матери.

Організація батьківських організмів передається дітям не абсолютно: в організації дитячого організма ми бачимо в масі батьківських рис окремі риси, яких батьківський організм не має.

На ряду з спадковістю ми спостерігаємо і відмінність. Обидва ці закони складають найбільш загальні закони в житті і розвитку організмів.

Коли яка-будь нова риса в організмі користна останньому, коли вона помагає йому легко цобувати собі средства до життя і уникати ворогів, коли ця нова риса помагає організмові в його боротьбі о існуванє, то можемо напевне покласти, що ця риса залишиться в потомстві. Цей індивід з користною

рисию дасть більше нащадку і його потомки поборють други індівиди їх вида, котрі цієї користної риси не мають. (Теорія Дарвіна).

І так ідівидуальність організма є в суті річи комплекс вигодних для жита рис, які вироблялись протягом тисячеліть, яко довгий процесс пристосованя організма до умов жита.

Кождий організм має свої умови жита і відповідно цім умовам розвиває і пристосовує свою організацію, себ-то іншими словами кажучи, виробляє свою індівидуальність. Таким чином індівидуальність в організмі є в суті річи певна форма його, певна структура організма, яка виробилась процессом довгого пристосованя до умов жита. Індівидуальність виробляється і підтримується умовами жита; змінюються умови жита — змінюється індівидуальність.

Лапландці, самоїди та інші народи далекої півночи мають спомини про те, що колись вони жили далеко на півдні, жили хліборобством (лапландці), мали свої міста і жили цілком інакше, як тепер; тепер вони живють мандрівним житем, тиняючись по снігових просторах полярних країв. Очевидно, що тоді, коли вони жили на півдні, вони мали і значно іншу психофізичну організацію, інший душевний склад, іншу індівидуальність. . . Примітивна форма жита — викликає і примітивний стан духовного рівня.

Наукові досліди про ці північні народи довели нам, що ранійше вони дійсно були на значно висшій ступню розвитку і деградували через обставини жита. Могучий струмень германських і славянських народів відпхнув їх від пригодних для культури країв і загнав їх далеко на північ.

Як бачите, не все простує до прогрессу; частійше буває зовсім інше: прогресс одних народів веде за собою регресс других. . . Струмень романських і германських народів в Америці, Азії і Австралії, себ-то по всьому світу, веде за собою цілковите викорене тубольців, виміране їх, але перед сим деградацію духовну і фізичну. Регресс одних народів чи націй — дуже часто служить підставою прогресса других.

Звертаємо увагу на сантіментальне розумінє прогресса. Є досить репрезентантів такого розуміня процесса. Ці люде кажуть, »що людність простує до загального щастя, що в житї існує тільки прогресс, який доконче повинен привести людність до загального щастя.«

А ми на це скажемо :

Коли і прийдуть де-які народи до щастного істнованя, (коли це можливо тільки взагалі), то це ті народи, у яких вистарче досить сили та енергії відбитись від нападу других народів, відборонити свою позицію і право на жите. Коли ми бачимо, як величезні народности, що рахуються мілліонами, зникають до решти під напором могучих тріумфуючих европейських народів, коли ми бачимо, що народи : Вест-індійські, Ост-індійські, Австралійські, Ново-Зеландські (маорі) або уже вимерли (ацтеки, тасманійці і т. д.), або находяться в стані останньої агонії, доживають останні дні, коли вимірає навіть культурний ірландець під напором англосаксонської раси (на 9°/_o в десятиліте, як то було згадано ранійше : з початку XIX ст. ірландців було 9 мілліонів, а тепер тільки пять), то стає смішною думка про загальне щастє усіх народів в будучині.

І так індивідуальність серед загалу організмів, а через те і серед людей є наслідок пристосуваня до умов жита, вона викликається ними і трімається ними доти, поки трімаються обставини, що цю індивідуальність витворили.

Національна індивідуальність, в розумінї національного типа і мови, теж підлягає сему загальному закону індивідуальности взагалі. Вона, нац. індивідуальність, теже витворена обставинами жита сучасними і минулими. Минулі (історичні) обставини поклали своє »дещо« на національну індивідуальність, відбившись, головне, на псіхічній природі нації, на формі її суспільного і економічного жита. Вигодні для жита нації риси закріплюються міцно в організмі і передаються спадково, в решті-решт складаючи з себе псіхо-фізичний національний тип.

Позаяк кожда нація посідає певну територію, себ-то жие серед окремих природних обставин, має свою окрему

історію (се-б-то жите минуле, протягом котрого обставини одбивались на психо-фізичній природі нації), то національна індивідуальність виробляється і підтримується умовами жита.

Лінгвісти добре знають, що усі європейські мови рідні по-між себе і походять безперечно від однієї мови, яка уже давно не існує, але яка безперечно уживалась тим народом, який її витворив. В до-історичні, давні часи Європа заселилась племенами, дуже близькими по індивідуальности, але різні природні обставини різних територій, різна історична доля для кожного — впливали на ці племена одного походження, виробляючи відрубні індивідуальности, виробляючи різні психо-фізичні типи людей, се-б-то: виробляючи окремі нації з окремою мовою і окремим станом жита.

Число націй, зовсім невелике в далекій минувшині, с часом росте більш і більш, яко наслідок процесса повільного пристосованя людської породи до певних умов жита, в котрих яка-будь частка людей жиє.

Національна індивідуальність виробляється пристосованем до умов жита і через те вона, як і взагалі індивідуальність, є формою і неюбною умовою жита. Хто пристосувавсь, — той жиє і буде жити в потомстві. Певна нац. індивідуальність є пристосоване до певних умов жита і через це вона є, як і всяке інше пристосоване, могутим средством в боротьбі за жите. Стратить нац. індивідуальність значить стратить головне средство в боротьбі за жите, значить — загинути.

Ті нації, що піддаються денационалізації, безперечно загибають, і тільки ті нації, які обороняють свою індивідуальність, плекають її, преуспівають в економічній і політичній боротьбі за жите, досягають національного гаразду і високого духовного розвитку.

Такі націоналістичні нації, (що держуть і плекають свою національність), як англічане, французи, шведи і т. д. досягли найвисшого духовного розвитку і високої ступіні матеріального добробуту

Поки чехи не проявляли боротьби за свою нац. індивідуальність, поки вони не вставали за свою рідну мову скрізь

що сталась наслідком сего мішаного шлюбу, будуть боротись тенденції цих двох органічних форм, цих двох різних по природі індивідів. Природа одного батьківського організму буде боротись в організмі дитини з природою другого батьківського організму. Природа батька хоче одлити дитину в свою форму, а природа матери — в свою. Боротьба тенденцій двох неподібних природ в дитячій організмі є безперечний, установлений наукою, біологічний факт.

В решті наслідком мішаного шлюбу бачимо слабій дитячий організм*) з психо-фізичними рисами батька і матери.

Дитина мішаного шлюбу не має душевної цілості, а через те і душевної доброти.

В псіхіці, в луховній сфері субекта, що родивсь від мішаного шлюбу, ми спостерігаємо душевну нерівновагу: він завжди стає в стані нерішучості, хитається від однієї думки до другої, бо одну категорію думок і вчинків подає природа батька, а другу — природа матери.

Неконсеквентність мислі і вчинків — це характеристична душевна риса метисів.**).

Ніколи не можливо заздалегідь вгадати, як вчинить метис в тім, або іншій випадку: це залежить від того, яка природа візьме в йому перевагу в той, або інший момент.

Ідейна несталість є головною прикметою луховного життя метиса.

В політичній життї народів метисів, що утворились через змішане націй, чи расс, ми тепер спостерігаємо неконсеквентність мислів і вчинків: Венезуела, Болівія, Перу та інші Південно-Американські республіки, (що складаються з мулатів, метисів, цамбосів, взагалі з мішанини расс), завше хвилюються революціями: вибране сегодні правительство — складається завтра, а скинуте вчора — сегодні повертається волею народа знову до власти. Пронунціаменто (воєнний бунт)

---

*) Організм слабо пристосований до боротьби за життя, бо той, хто має боротьбу в самім собі — слабій в боротьбі з надвірними обставинами, слабій в боротьбі за життя: багато сил поглинає внутрішня боротьба.

**.) Називаємо так субекта мішаного шлюбу расс, чи націй.

це характеристична риса в соціальному і політичному життю народів-метисів — свідчить про відсутність цілоти в їх душевній природі: в природі метисованих народів вічно відбувається хитане з одного боку в другий.

Природа метиса дуже нестала і не тримає своїх окремих рис в потомстві.

Шлюб двох людей, із котрих оден — метис, а другий чистої нації, (чи породи), завжди дає дітей порівняно чистої нації. Коли оден індивід — чистої нації і через те могутчою індивідуальности, а другий індивід походить від мішаного шлюбу, — в природі їх спільної дитини чиста природа одержує перевагу і майже цілковито відбивається в дитині.

Природа метиса, складаючись із ріжних тенденцій, які почасти некоординовані, почасти антагонують — порівняно слаба, і в потомстві не може боротись з могутчою координованою природою субекта чистої нації, чи породи. Через те ми повинні бачити, і дійсно бачимо повільне зникане метисованих народів і росповсюджене чистих націй, чи рас.

Це дуже яскраво видно із статистичних відомостей Північно-Американської федеративної республіки.

В 16 Південних Штатах, де власне живуть кольорові народи,

в 1830 році на 1000 білих було 598 кольорових	}	Briuton: „The American race“.
в 1890 » на 1000 « » 415 »		

Але рівночасно з тим, як ми спостерігаємо скрізь в Америці виміране гібридів, (мішаних), їх нездатність до культурного і соціального життя, на ряду з тим ми спостерігаємо незвичайне множене негрів (їх тепер в П. А. Штатах до 9 мільонів), їх велике духовне піднесення, намагане мати свої школи, університети. Вплив негрів на політику П. А. Штатів що року збільшується і білі нації тепер дуже заходяться коло того, аби спинити поступ в зростанні самосвідомости негрської раси і тим забезпечити себе від »чорної небезпеки«.

Характерно для метисованих народів, що утворились через змішане рас чи націй, що вони майже не дають геніїв

в області мислі і науки. Майже всі винайдення в області наук (не кажемо про практичне пристосуванє наукових даних до життя) дали світу порівняно чисті нації. Проте невеличка примішка чужої крові для вільної нації, індивідуальність котрої не загрожена, — буває іноді користна. (Тільки вільної нації, бо для поневоленої, індивідуальність котрої загрожена, це зовсім небезпечно для її існування).

Могуча природа фізична і духовна виробляється в боротьбі; одсутність боротьби взагалі понижує духовну і фізичну мощь нації.

Дитина од суб'єктів двох націй є ареною, на котрій боряться природи цих двох націй за панованє: коли ці два противники — майже рівні, так що рішуча перемога одного неможлива, (що буває при шлюбнім злучені членів чистих націй, коли обидва організми — рівної фізіологічної сили), то дитина завжди проявляє риси справжнього метиса, з його нерішучістю, несталістю, одсутністю характеру, млявістю і т. д., бо боротьба в його організмі понижує його здібність до боротьби надвірної.

Проте шлюб суб'єкта чистої раси, чи нації з метисом дає організм порівняно чистої раси: природні риси метиса не в силі боротись з могучою природою суб'єкта чистої раси, і уступають їм місце в організмі спільної дитини. Проте природа чистої раси, борючись за панованє, пишню розцвітає, пишню розвиває свої сили в боротьбі, її індивідуальність пишню розцвітає.

Приток чужої крові, чужої індивідуальности в певній нації хоче вплинути на природу цієї нації, хоче відмінити її в тім, або в іншій напрямі, проте природа данної нації зовсім не уступає сему впливу без боротьби. Починається боротьба тенденцій: тих, що внесла чужа кров, з тенденціями природи самої нації. Безперечно побіда схилиться на бік дужчого на бік цієї нації, проте її фізична і духовна природа розіве свої сили в цій боротьбі.

Приток чужої крові викликає природу певної нації до боротьби о існуванє, не дає їй стати, розвиває її, бо боротьба

у всіх її формах взагалі підносить фізичну і духовну силу нації.

Купка Норманів, що перемогла Англосаксів в XII віці, не в силі була помітно вплинути на нац. англосаксонський тип. Це невеличке число норманів швидко розпустилось в масі Англосаксів; природа англосаксонська врешті перемогла природу норманську і знищила її. В XV віці норманська мова була знищена навіть серед англійської аристократії, прямих потомків Норманів і запанувала англосаксонська мова і англосаксонська (англійська) національна індивідуальність.

З сего часу, іменно з кінця XV і початку XVI віку ми бачимо велике духовне піднесенє англійської нації (Шекспір, Мільтон і т. д.), колосальне зростанє її політичної сили.

Наслідком довгої боротьби врешті в Англії запанувала англійська нац. індивідуальність. Наслідком цієї боротьби ми бачимо незвичайно талановиту, енергійну, могутчу націю, яка кермує тепер пів-світом.

Теж можно сказати і про англічан-американців (янки).

Приток чужої крові і вплив нових обставин викликав до боротьби о істнованє природу англійської нації. Вона перемогла, ще пишнійше розвилася: американські янки дивують світ своєю великою енергією і талановитістю.

Теж можемо сказати і про нації: німецьку та французську.

Природа нації бореться з усією силою спадковости за своє істнованє, бореться проти усяких впливів, що так, або інакше хочуть змінити її, і через те природа нації має тенденцію очищатись від сторонніх елементів.

(Це не значить, що психофізична природа нації повинна бути завжди незмінною. Нема в світі нічого вічно незмінного; так і нація, — хоч незвичайно повільно відміняється, проте відміняється, але не перестає жити, не перериває своєї нитки життя і своєї свідомости, яко певної окремої категорії людей, з певною психофізичною структурою. Із того факта, що людина проходить свій цікл життя від кліточки через численні стадії, проходить масу органічних форм, поки дійде до своєї дорослої форми і почне новий ряд органічних форм в напрямі

потрібна певна ступінь різності в індивідуальностях двох суб'єктів, що стають до шлюбу.

Існує певний мінімум і максимум різниці поміж індивідуальностями тих суб'єктів, які стають до шлюбу, щоб наслідком останнього був нормальний і здоровий нащадок.

Для здорового нащадку необхідно, щоб природи батька і матери, подібні в головнім, розходились в дрібницях, а такі умови має шлюб в межах національних. В однім організмі мусить бути одна природа; тільки така конституція є для організму нормальною. Дві природи в однім організмі, що утворює мішаний шлюб, — безперечно приведуть до погибелі і його потомство.*)

*) Н. Spencer. *Biologia*.

„В потомстві відносно чиста конституція переважає конституцію, більш мішану. Причини сего зрозуміти не трудно. Кождий організм простує зробитись пристосованим до умов життя і уся (органічна) будова вида, що звик протягом багатьох поколінь до певного клімату, поживи, певних впливів тієї місцевости, яку вид оселяє, врешті виливається в гармонійні кооперації, які спіряють, відповідають для життя в цій місцевости.

Наслідком сего маємо те, що усі тенденції в розвитку кождого молодого організму роблять сукупно, щоб витворити пристосовану організацію. Зовсім інша річ, коли вид — мішаної породи. . . В цім випадку спостерігаємо значне зрушенє рівноваги. В дитиннім організмі конституція (певна конструкція, будова, організація індивіда) від кождого джерела (від батька і від матери) повторює себе, о-скільки се можливо. Звідси виникає стисненє (противдїланє) між тенденціями розвиги (в однім організмі) дві будови, більш-менш неподібні.

Обидві тенденції не чинять згодно і утворюють органи, почасті непогджені, некоордіновані. Очевидно в тих випадках коли природа (організма) еднає в собі риси неподібних природ, то врешті повинна витворитись організація, повна дрібних невідповідностей і декоордінацій в будові і у вчинках; така (мішана) порода повинна мати значно понижену здібність підтримувати рівновагу. Підтримувати рівновагу життя — значить жити. Спенсер розглядає жите як рівновагу між утворюючим і нищучим началами; знищенє житевої рівноваги — є смерть організма, а поки організація не може з успіхом боротись проти шкодливих (і руйнуючих) впливів, вона не може утримати свої риси в потомстві. Родителів, із котрих оден — чистої, а другий — мішаної породи, і обидва намагаються передати свою структуру (дитинньому організмові) можемо порівнати: першого (чистої породи) з сім'єю солідарних членів, а другого (мішаної породи), — з сім'єю не солідарних членів; остання сім'я не може

На великий жаль, де-котрі учені виставляють теорії, які ніби освячують подібну діяльність. Всі ці теорії мають одно спільне: вони кажуть, що через змішане рас і націй врешті витвориться єдина мова і єдиний культурний тип людности. (Тут, певна річ, тайно розуміється, що намагане недержавних націй мати свою нац. культуру, плекати і розвивати свою мову — не має наукової підстави.) Цей ідеал будучини при-прикрашується, (щоб привабити до себе сімпатії), додатком, що тоді настане загальне щасте.

Назвемо із великого числа подібних учених сучасного франц. антрополога: Топінарда і його послідувача, Брока.

(Твори: »Досліди про тубольні раси Австралії«

»Антропологія«

»Елементи загальної антропології.)

Їх теорія каже: »схрещуване рас, і спадковости в протилежність надвірним факторам є головний чинник злитя рас і доконечно неминуче приведе до єдности їх«.

Але і сам Топінар признає найперш, що спадковість чинить в цій формі, як і надвірні фактори. Надвірні фактори, розуміючи обставини територіально-кліматичні та інші, серед котрих живе раса чи нація, сприяють не утвореню єдности рас, а навспак — утвореню різноманітности.

Ріжність надвірних обставин ріжних пунктів земної кулі була, є і буде і вона є вічний факт, вона завжди буде виробляти ріжні типи людей, а спадковість з коллосальною силою буде закріпляти вироблені риси в потомстві. І нема ніякої наукової підстави протиставляти таким вічним факторам, як спадковість і надвірні обставини, — цілком не доказану тенденцію, нахил народів до схрещуваня, до змішуваня.

протистати першій, як і структура породи мішаної в дитиннім організмі не може боротись з структурою, з індивідуальністю породи чистої“.

І так породи мішані мають слабу здібність протистати шкодливим впливом і легко вимірають від хороб і взагалі від руйнуючих впливів житя, і не в силі протистати породам чужим.

Цей загальний вивод Н. Spencer-а, вірний для усіх організмів, вірний і для людей.

Протиставимо цім прославленим антропологам — лінгвістів-емпіріків: Мюллера, Штейнталя, Бгера та інш., котрі тримають ся зовсім іншого погляду, хоч і в своїй области; це раніше було нами оповідано.

Кождий суспільний клас виставляє своїх оборонців-учених в оборону своїх классових інтересів. Пануючі класи виставляли і виставляють своїх учених-теоретиків в оборону своїх інтересів (Платон, Арістотель, Мальтус і т. д.) Буржуазія виставила і виставляє своїх учених-теоретиків (Віллям Стаффорд, Томас Мен, Монкретьєн, Шредер, Кене і т. д.) Клас мійського пролетаріата має своїх оборонців (Фурье, Сен-Сімон, Пер Леру, Прудон, Кабе, Лассаль, Маркс, Енгельс, Кауцкий, Бебель). Інтереси селянських класів проявляють тенденцію до витвореня власних теорій (теорії: кооперації, хліборобної продукції, роль капітала в хліборобстві та інш.) Але докладне витворене цих теорій належить поки що будучині, хоч і недалекій позаяк селянські класи ще не досить культурні, не досить свідомі своїх інтересів.

Але ознаки наближення сего часу ми уже спостерігаємо. (Геркнер, Д. Генрі Джордж, націоналізація землі).

Так само і знев. нації повинні виставити і дійсно виставляють своїх теоретиків-учених: о-скільки становище знев. нації не подібне до становища пануючої, о-стільки неподібні і повинні бути неподібними їх теорії, їх кодекс поведіння. (Звичайно це стосується тільки виключно сфер соціально-національних відносин).

Через це ми повинні найбільш прислухатись, найбільш цікавитись до наукової мислі (тілко що-до сфери соціально-національних відносин, інші сфери сюди не стосуються) фламандців, каталонців, чехів, хорватів, поляків, фінляндців і т. д., словом до соціально-національних теорій народів, котрих становище — подібне до нашого, і відноситись незвичайно обережно, з незвичайною критичністю і недовірем до соціально-національних теорій націй пануючих, націй державних.

